

Петер Нойнер

**Дяконията - социалната дейност - като постоянно предизвикателство за
Църквата. Едно католическо осмисляне (размишление)**

Когато поставяме въпроса, как е правилно да се образува църквата, ние естествено се обръщаме към Светото писание и особено към историята на апостолите. Особено при последната става ясно как след Възкресението и Възнесението на Исус ранното християнство се формира, как успява да преобразува Неговото послание в една продължаваща история и да го живее в ежедневието. Този процес на преобразуване на посланието в тогавашния античен свят се случва, и в това бяха убедени учениците Му, не поради човешки интелект и въображение, а най-вече поради това, че ранните общини следваха своя път, водени от силата на Светия Дух. Той ги водеше и ги учеше да разбират, какво Исус беше говорил и вършил и какво това означаваше за тях, след като Той вече не беше при тях.

I. Един библейски размисъл

Четейки апостолската история разбираме, че непосредствено след речта за изпращането на Духа на Петдесетница – рождения ден на Църквата 3000 души се обръщат във вярата поради проповедта на Петър, за които, както е писано се знае, че „постоянстваха в учението на апостолите, в общуването, в хлеболомението и в молитвите. (Деяния, 2,42) Именно този стих от Новия Завет ще е водещ в последващите ни размисли. Това, което се казва там е много повече от едно историческо твърдение, тук по един идеализиран начин е описано, как е изглеждал живота на първите общини, как той се е осъществявал в Йерусалим, в Юдея и Галилея и до края на тогавашните земи. Това описание не е насочено само към първото поколение общини като тази в Йерусалим, то трябва да се разбира като норма, която остава в Църквата по цялото протежение на историята и завинаги я определя, тъй като друга причина, от тук поставената не може да съществува. Там са посочени основните елементи, които правят Църквата Църква, които ѝ придават идентичност и от чието отстъпване би се поставила Църквата под въпрос или дори би се разрушила. Тези елементи са постоянството в учението на апостолите, в общността, в преломяването на хляба и в молитвите. Придържайки се към гръцките определения, които впрочем по един и същ начин са станали класически и за Западното и за Източно богословие: Църквата живее и се осъществява в

изповядването и свидетелството на апостолското предание, т.е. т.нар. *martyria*, в молитвите – *leiturgia* и в преломяването на хляба – *diakonia*. *Martyria*, *leiturgia* и *diakonia* са трите стълба, които правят и карат Църквата да се развива като *koinonia*, като общността на Божия народ.

Нека да разгледаме всеки един от тези три стълба малко по-задълбочено. Като първи се назовава т.нар. *martyria*, т.е. постоянството в учението на апостолите. Църквата е, както е казано още в Константинополския Символ на вярата от 381 година, апостолска Църква. Тя се основава на посланието, което апостолите оповестиха като свидетели на Исус от Назарет и възкръсналия Христос. Върху това свидетелство стои Църквата, тя го наследи, а не си го измисли, получи го като подарък, а не си го направи сама, като го предава нататък, без да си го измисля. В този смисъл Църквата е винаги традиционна. Тя извира от апостолското предание и е идентична с тази в единствено число разбираема традиция. Това не означава, че не би могла да бъде задължена и към някои от онези човешки традиции в множество число, които са възникнали в историята, но тя по-скоро трябва да прави достъпна и преводима на езика на хората тази голямата традиция, даваща отговор на техните въпроси. Това е апостолската традиция, чийто свидетел е тя и която я прави Църква. Така стигаме до извода, че за първия стълб важи: Църквата е свидетел на апостолското свидетелство, тя живее в *martyria*.

Църквата продължава да живее, така ни се разказва в Деянията и чрез постоянството в молитвите. Какво означава това? Апостолската история разказва, че първата община в Йерусалим се е събирала в храма и там е участвала в юдейското богослужение. Но това участие се случва с промененото съзнание, че това, което Божия народ е очаквал и се е молил във Ветхий завет, вече се е изпълнило чрез Исус от Назарет. Богослужението в Йерусалимския храм с неговите жертвоприношения и богослужението в синагогите запазват своето значение, но молитвите им вече са считани за осъществени. Светогледът е променен из основи: натам, накъдето Израил се разпростираше и това, което смяташе за свое бъдеще, това първата община считаше като нещо, което се е изпълнило, за това вече не се гледа напред, а всъщност назад. Случилото се вече принадлежеше на историята. Учениците на Исус се смятаха за евреите, които вече са пристигнали в своята цел, за истинския Израилев народ, за свършения Божи народ. Богослуженията в синагогите и в Йерусалимския храм повлияха и определиха до голяма степен развитието на Литургията в ранната Църква, но те се случваха с ново съзнание: всичко това, за което се молим, вече не предстои, а е станало действителност. Празнуването на Пасхалното тържество предложи до голяма степен рамката, в която

първите общини се събираха, но вече не на Шабат, а в неделя, за да възпоменават Възкресението на Господа, който се въздигна от мъртвите на този първи ден от седмицата. Църквата живее, и това можем да констатираме като втора точка, там където вярващите се събират и празнуват в литургична молитва Възкресението на Господа и приемат Него Настоящия и Вечно Живия чрез Словото и Тайнството. *Leiturgia* е вторият стълб, който прави Църквата Църква.

Учениците се събираха заедно, според писаното в Деянията, за да преломяват съвместно хляба. Този израз със сигурност се отнася до празнуването на Господнята вечеря, но не само до това. Общността, която преломява хляба е третият стълб на Църквата. Неговата важност ни се удостоверява с това, че самите апостоли са възлагали на определени хора прислужването на масите, за да се грижат за бедните, вдовиците и сираците. Непосредствено след цитата от Деяния, който избрахме за мото, пасажът продължава с описание на живота на младата общност: „А всички вярващи бяха заедно, и всичко им беше общо” (2, 44). Всеки получава, колкото му е необходимо, никой не страда в немощ, но и никой не изпада в разточителство. Този начин на живот водеше до това, че учениците ставаха все по-популярни сред народа, че все повече хора следваха техния пример и ежедневно нови и нови се присъединяваха към тяхната общност (2,47). *Diakonia*, взаимната грижа и помощ е според написаното в Деяния апостолски третия стълб на Църквата.

Споделянето и взаимното преломяване на хляба заема централно място в ранната църковна община – това се доказва от написаното в Деяния апостолски. Историята на Анания и Сапфира, както и описаното за волните пожертвования, събирани от апостол Павел за Йерусалимската църква удостоверяват това. Чрез това е трябвало да се потвърди солидарността на всички общини в тогавашните земи с първата община в Йерусалим. Чрез това събиране на средства общността се е символизирала и осъществявала в конкретната, но и във вселенската Църква. Следователно *koinonia* е общност, както се упоменава в този стих, избран от нас от Деяния апостолски, която не е четвърта характеристика, а е самата Църква, която се осъществява като такава в единството между *leiturgia*, *martyria* и *diakonia*.

При това тези три описани стълба са неразделни един от друг, те се обуславят и подкрепят взаимно – ако единият от тях би липсвал или би бил по-слаб това непременно би се отразило на останалите два. Църквата според този модел, който е описан в Деяния апостолски, е една, свята и съборна Църква, защото е същевременно апостолска, литургична и дяконска.

II. Разпадането на трите стълба

При сблъсъците между християнските църкви от Изтока и от Запада, между християнството, повлияно от гърците и това, доминирано от латините, между църквите, които се събраха на първите четири Вселенски събора и онези, които бяха извън границите на Империята и за това не взеха участие в Халкидонския събор и не възприеха неговите решения, единството между *leiturgia*, *martyria* и *diakonia* се загуби. Това важи във всеки случай за Запада. Църквата все повече беше считана за осъществена чрез правилната вяра и несъкращения Символ на вярата, т.е. т.нар. *martyria*, а също и чрез правилната *leiturgia*, тази, която отговаря на църковните предписания за богослужението и изпълнението на тайнствата. Взаимно се обвинявахме, че сме скъсали с правилната вяра, а самите нас обявявахме за правоверни. Дяконията все повече отиваше на заден план и вече не бе считана за необходим критерий за църковното съществуване.

Позволете ми да посоча два примера за това: в лютеранските църкви има една дефиниция за църква. В Аугсбургската изповед, основния документ на лютеранските църкви до днес, в член 7 се казва, че за истинното единство на църквата е достатъчно правилно да се изповядва Евангелието и правилно да се извършват тайнствата според това, как те са били прилагани от Исус Христос. Това означава, че *leiturgia* и *martyria* са достатъчни, *satis est* както се казва в първоначалния текст, за да се гарантира правилната църква. Дяконията вече не се споменава като критерий за църковност.

Това твърдение на реформаторите винаги е било отхвърляно от Рим. По класическия начин кардинал Белармин критикува това *satis est* и назовава като признаци за истинната църква общността в 1. правилната вяра, 2. в тайнствата и 3. което добавя срещу реформаторите в послушанието към папата и епископите. До днес на Запад се спори между църквите, дали реформаторското *satis est* или изискването от Рим за подчинение към папата и йерархията са основни за църковността. По време на тези пререкания и двете страни забравиха, че според библейския разказ дяконията, споделянето, християнската солидарност именно с бедните и немощните в църковното съществуване е неотменно, за да гарантира правилната църква, че правилното действие сътворява правилната църква.

III. Исторически примери

Безспорно църквите практикуваха в широк обхват християнската солидарност, те виждаха в това едно поръчение, което следваше от тяхната вяра. Католическата църква

винаги е подчертавала, че към вярата трябва да се прибавят и делата, за да може вярата да води към спасение и да оправдава хората. Евангелската църква разбираше делата на любовта като плодове на вярата и дори така тясно свързано, че вярата се разколебава, когато изчезва дяконията. Не може да има съмнение в това, че църквите осъществиха огромни подвизи в името на любовта към ближния и християнското братство.

Още в древната църква има сведения, че на бедните се гледа като на истинското съкровище на църквата и се полагат старания за тях. Грижата за болните и възрастните бе поета в продължение на столетия от ордена на Антонийците, който основа и поддържа хосписи и домове за стари хора в цяла Европа. Образователното и възпитателно дело бе също до голяма степен отговорност на църквите, като се започне от училищата на село до университетите, които се ползваха от привилегиите на папата и поддръжката на ордени. В мисиите църквите постигаха огромен напредък при изграждането на училища, както и във възпитателното дело и медицинското обслужване, което продължава и до днес. Всичко това е чудесен пример за християнската любов към ближния и не бива по никакъв начин да бъде поставянд под въпрос или критикуванд, дори ако днес тук или там се поставя различен акцент от това, което се случваше преди.

Когато днес гледаме настоящето можем да констатираме, че в Германия църковните социални институции, католическата Каритас и протестантската Дякония са вторите по големина работодатели след Федералните пощи. Необходимостта от социални грижи е огромна и без ангажимента на църковните институции тя не би могла да бъде покрита дори в наченки. Социалните служби на църквите насочени към болните и старите, към децата и хората с увреждания са от изключителна важност за обществото. При изпълнението на тази задача църквите в Германия се радват на високото обществено одобрение, поемането на тази функция им носи почти всеобщо уважение. Но това също означава, че тази дякония в голяма степен е професионализирана и правно уредена и подсигурана. Нейните услуги трябва да се плащат и онези, които ги извършват получават за това заплащане. Така беше неизбежно, че много от тези, които са назначени на тази професия я разбират като работа и в никакъв случай като изпълнение на християнския дълг.

Не искам да критикувам това развитие. То беше, поне в моята страна, неизбежно и също правилно. Но то имаше и своята цена. Трябва да констатираме, че църквите на Запад отделиха дяконията от техния действителен живот, тя изглежда като че ли стана по-маловажна в сравнение с вярата, та дори и нещо, което е независимо от нея. Много

от тези, които днес работят в Каритас и християнската Дякония, извършват това не поради християнското си убеждение, а от хуманна гледна точка, може би дори разбират това само като професия. Библейското твърдение, че Църквата става Църква най-напред в единството между *diakonia*, *leiturgia* и *martyria*, беше изложено на опасността да бъде забравено. Църквите изглеждат често като доставчици на услуги, като фирми, които предлагат своите услуги на тези, които си плащат за това. Дяконията се превръщаше като задача насочена навън, като една институция, която църквата трябва да изгради, но не беше разбрана и като основен елемент със исконно излъчване. И когато тя не се случваше подобаващо, никой не се тревожеше за това, това се възприемаше като морален недостатък, без да се поставя под въпрос самият статут на християнина. Него можеше да загубиш чрез погрешно учение, чрез отклонение от реда на богослужението, но не и поради недостатъци в дяконията. Правилното действие изглеждаше в най-добрия случай да е последица от вярата, но не и като нещо основополагащо за християнското и църковно съществуване.

IV. Едно ново осмисляне на дяконията

Естествено, че трябва да се пазим от преувеличения и едностранчивост. В нашите църковни общини без съмнение има много примери за християнска дякония в библейския смисъл: посещенията на болните и старите по домовете, хосписите и болниците, консултациите и помощта за самотните. Църквите основаха своите големи институции за помощ: *Misereor*, *Adveniat*, *Renovabis*, *Brot für die Welt*, а от християнската отговорност възникнаха множество инициативи подети от ордени и миряни, фондации и институции, сред които и Социалната асоциация Свети Андрей, чиито десетгодишен юбилей празнуваме тук и сега.

Повторното откриване на дяконията като основно църковно дело и с това доближаване на виждането за Църквата и нейната социална дейност до библейското виждане получиха своя решителен импулс от Втория Ватикански събор, преди всичко от пасторалната конституция „Църквата в днешния свят“. Този текст се определя като конституция. С този термин според латинската традиция се определят църковни документи, които имат най-висока степен на задължителност, в конституциите се оповестяват и догмите. Пасторалната конституция на Събора формулира догматически задължително самоопределението на църквата, което тя прави в представянето на отношението ѝ към света и конкретно към света днес. Църквата се определя с нейната обвързаност към света и неговата история, в която и тя самата има своя дял. Църквата и

това е нейното твърдение не съществува заради собствената си воля и тя не трябва да се разбира като нещо само по себе си, а тя има да изпълнява едно служение за света, което дава отпечатък на нейната същност и определя нейната идентичност. Църквата се разбира в отношението си към света, тя се конституира според него и съществува в служението си към него.

Днес понякога се критикува, че този текст от събора не е достатъчно узрял, че е твърде пленен в разбирането си за света, т.е. обществото, културата и науката, което е основно за 60-те години на миналия век. Много от упованието и оптимизма, които се излъчват от пасторалната конституция, междувременно били са се изпарили, днес сме били много по-трезвени и някои очаквания са били разочаровани. Пасторалната конституция била пленена в представа за света, която може да се постави под въпрос и това давало основание за критика. На мен ми се струва, че тази критика е неоснователна, тъй като Съборът виждаше Църквата не в служба на един абстрактен свят, а на „света от днес”. С това само се твърди, че не трябва да се правят общовалидни твърдения за същността на Църквата, а развитото виждане е исторически определено и конкретно. Едно такова разбиране за Църквата е необходимо за това време, подчинено е на неговата промяна и носи отпечатъка на различните културни дадености. В този свой начин за разглеждане на нещата Съборът успя да върне обратно това виждане за Църквата, може би и без дори сам да забележи това, в което дяконията не изглежда вече като задача, насочена навън, а като изпълнение, идващо от нейната същност. Съборът призна с това, че дяконията е същностно определяща за църквата.

Този нов подход разгърна в периода след приключването на Събора една мощна и въздействаща история. Преди всичко определящ и основополагащ бе опитът от разпространената по целия свят бедност и подтисничество. Още папа Йоан 23-и говореше за „Църквата на бедните”. Латиноамериканската църква се реши за една „преимуществена опция за бедните”, които да не са единствено обект на грижа, но и носители на църковния живот и като такива да бъдат уважавани и приемани. Църквата в Латинска Америка се реши, не само да помага на бедните и подтиснатите, смекчавайки тяхното страдание, според нейните възможности, но и да смени гледната точка като структурира и определя свидетелство и молитвата си от перспективата на бедните. Съществуването в служба на бедните според Латиноамериканската църква не трябва да следва само от човешка солидарност, но самата Църква трябва да извлече от тяхната перспектива своя собствен образ. Тогава дяконията не е дело, насочено навън, но едно самоосъществяване на Църквата от нейната собствена същност, което се

отпечатва върху другите две - *martyria* и *leiturgia*, които също от своя страна пък я определят. Противоречивите дискусии относно т.нар. теология на освобождаването конкретизираха в някои отношения тази опция за бедните, като смекчиха някои преувеличения, без да я поставят из основи под въпрос. Папа Йоан-Павел Втори констатира еднозначно, че опцията за бедните „се свидетелства от цялата традиция на църквата” (NHthG 4, 133).

Може би най-запомнящото се формулиране на тази преимуществена опция за бедните се намира в т.нар. Документ на надеждата, издаден от общия Синод на епископите в Германия: „Една църковна общност намираща се в приемствеността оставена от Исус трябва да приема, когато бъде презирана от „мъдрите и силните”, но тя не може да си позволи – и това е заради приемствеността да бъде презирана „от бедните и малките”, от тези, които си „нямат човек”. Именно те са привилегированите у Исус, тя трябва да са такива и в Неговата църква. Тя трябва да знаят, че ние ги представляваме...В края на краищата по-вероятно е ние да преодолеем нашите интелектуални съмнения отколкото неизказаното съмнение на бедните и малките и техните спомени за провалянето на Църквата.” (стр. 105) Това бяха пророчески думи, които очертаха една визия, която да върне Църквата към библейското виждане за нея.

Майка Тереза от Калкута постави обезоръжаващия въпрос на своите слушатели на Деня на католиците във Фрайбург: „Познавате ли бедните във вашия град?” Църквата като цяло, всички християни във всички области на живота трябва да са и представляват дяконската църква, която да е общност с лекуващи отношения. Ние трябва да успеем да осъществим връзки между хората, които да помогнат да отпадне страданието, да има контакти и взаимопомощ. Чрез нас, жените и мъжете по всички места, Църквата трябва да стане най-чувствителното място за най-различните форми на страдание, както на откритите, така и на скритите. Върху почвата на това виждане за Църквата възникна Социалната асоциация Свети Андрей, чиито десетгодишен юбилей празнуваме тук и сега. Тук социалната помощ не се предоставя от една анонимна институция, тук се срещат хора, които заедно преломяват хляба и в това практикуват своето съществуване като християни. Тук Църквата живее и ние благодарим на всички, които дадоха първоначален тласък и бяха чувствителни да открият страданието, за да можем да преломяваме хляба с тези, които иначе не биха си имали никакъв застъпник.